

Jerzy Gaul

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

JÓZEF PIŁSUDSKI I SPRAWA POLSKA PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ: DYSKUSJA PANELOWA I PROMOCJA KSIĄŻKI W WIEDNIU

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, w związku ze 150. rocznicą urodzin Marszałka, ogłosił rok 2017 Rokiem Józefa Piłsudskiego (1867–1935). Z tej okazji 5 XII 2017 r. odbyła się w Wiedniu konferencja „Józef Piłsudski i sprawa polska podczas I wojny światowej” zorganizowana dzięki współpracy Polskiej Akademii Nauk Stacji Naukowej w Wiedniu oraz Instytutu Polskiego w Wiedniu. W Sali Sobieskiego Stacji Naukowej PAN spotkali się przedstawiciele Polonii, pracownicy Stacji Naukowej PAN i Instytutu Polskiego oraz zaproszeni goście z wiedeńskich instytucji archiwalnych i naukowych. Spotkanie rozpoczął prof. Bogusław Dybaś, dyrektor wiedeńskiej Stacji Naukowej PAN, który przypomniał postać Józefa Piłsudskiego — Komendanta, Naczelnika Państwa, Pierwszego Marszałka, ministra spraw wojskowych i premiera Rzeczypospolitej Polskiej. Następnie Jerzy Gaul (AGAD) zaprezentował wydaną przez siebie publikację źródłową zawierającą edycję dokumentów dotyczących Józefa Piłsudskiego z archiwów wiedeńskich¹. Autor przypomniał, że w wyniku porozumienia Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie zawartego z Polską Akademią Nauk Stacją Naukową w Wiedniu podjęto projekt przygotowania publikacji źródłowej poświęconej działalności Józefa Piłsudskiego w latach 1914–1918. Wybór Austriackiego Archiwum Państwowego w Wiedniu jako miejsca kwerendy przeprowadzonej w latach 2012–2014 nie był przypadkowy. Od końca XIX w. działalność polityczna i wojskowa Piłsudskiego związana była w dużym stopniu z Galicją, wchodzącą w skład monarchii habsburskiej, a po wybuchu wojny także z austro-węgierską strefą okupacyjną w Królestwie Polskim. Publikacja źródłowa zawierająca materiały z Austriackiego Archiwum

¹ J. Gaul, *Józef Piłsudski. Źródła z lat 1914–1918 w Austriackim Archiwum Państwowym w Wiedniu*, t. 1: *Archiwum Wojny*, Warszawa 2015; t. 2: *Ogólne Archiwum Administracji, Archiwum Domu, Dworu i Państwa*, Warszawa 2017. Książka ma też niemiecką wersję tytułu: *Józef Piłsudski. Quellen von 1914–1918 im Österreichischen Staatsarchiv in Wien*, Bd. I: *Kriegsarchiv*, Bd. II: *Allgemeines Verwaltungsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv*.

Państwowego w Wiedniu została podzielona na dwa tomy. W pierwszym z nich znajdują się materiały uzyskane w wyniku kwerend przeprowadzonych w najważniejszych zespołach Archiwum Wojny, takich jak Naczelną Komenda Armii i jej oddziały (Oddział Operacyjny, Oddział Personalny, Oddział Kwatermistrzowski, Biuro Ewidencyjne i Oddział Informacyjny), następnie komendy 1. Armii i 4. Armii, komendy korpusów i komendy dywizji, Kancelaria Wojskowa Jego Wysokości Cesarza i Króla, Ministerstwo Wojny, Urząd Nadzoru Wojennego, Ministerstwo Obrony Krajowej. W drugim tomie zamieszczono materiały pochodzące z Ogólnego Archiwum Administracji oraz z Archiwum Domu, Dworu i Państwa w Wiedniu. Kwerendy w Ogólnym Archiwum Administracji przyniosły pozytywny rezultat w zespole Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w podzespole Prezydium II z lat 1900–1918. Badania w Archiwum Domu, Dworu i Państwa dostarczyły również interesujących materiałów w zespole Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w podzespole Archiwum Polityczne, I. Dział Ogólny, Wojna 1914–1918.

Archiwalia dokumentują różne etapy współpracy i coraz częstszych konfliktów Piłsudskiego z władzami austro-węgierskimi w związku z takimi wydarzeniami, jak działania oddziałów strzeleckich w Królestwie Polskim w sierpniu 1914 r., werbunek do I Brygady, zawieszenie werbunku do Legionów w sierpniu 1915 r., spory z Departamentem Wojskowym Naczelnego Komitetu Narodowego oraz z płk. Władysławem Sikorskim, spory z komendantami Legionów Polskich — gen. Karolem Trzaską-Durskim i gen. Stanisławem Puchalskim, rozbudowa Polskiej Organizacji Wojskowej, plany utworzenia armii polskiej, wywołanie kryzysu przysięgowego w lipcu 1917 r. w Legionach Polskich. Materiały dokumentują rywalizację austriacko-niemiecką w sprawie Piłsudskiego w kontekście tak zwanego rozwiązania austro-polskiego i wykorzystania Legionów Polskich dla wzmocnienia potencjału wojskowego państw centralnych. Sposób postępowania z Piłsudskim wywołał też kontrowersje między władzami wojskowymi i dyplomatami z MSZ, Najwyższą Komendą Armii i komendami 1. i 4. armii oraz Komendą Legionów Polskich. Archiwalia świadczą o próbach władz austro-węgierskich pozyskania Piłsudskiego do koncepcji austro-polskiej, czego wyrazem był jego awans na brygadiera i rozważana nominacja generalska, przyznanie orderu Żelaznej Korony i fiasko z nadaniem mu Orderu Leopolda. Dokumentują także późniejszą chęć eliminacji Piłsudskiego poprzez przyjęcie jego dymisji i zwolnienie z Legionów Polskich pod naciskiem władz niemieckich. W prezentowanych materiałach znajduje odbicie spór gen. Franza Conrada i ministra Stephana Buriana o wpisanie Piłsudskiego na listę kandydatów do Tymczasowej Rady Stanu (TRS), a następnie o jego nominację, a także ostatnie epizody jego działalności w Królestwie Polskim związane z ustąpieniem z TRS i aresztowaniem przez władze niemieckie. Wydane w książce dokumenty świadczą o pozycji i roli odgrywanej przez Józefa Piłsudskiego w latach I wojny światowej nie tylko w historii Polski, ale także Austro-Węgier i Niemiec.

Kolejnym punktem programu konferencji była dyskusja panelowa na temat „Józef Piłsudski i sprawa polska podczas I wojny światowej”. Wzięli w niej udział dr. hab. prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu Damian Szymczak oraz prof. dr. Heidi Hein-Kircher z Instytutu Herdera w Marburgu. Moderatorem dyskusji był redaktor Jacek Stawiski z TVN24. W kolejności chronologicznej omówiono rolę Piłsudskiego w odzyskaniu niepodległości i jego stosunek

do sprawy polskiej w latach 1914–1918 r. począwszy od wkroczenia strzelców z I kompanii kadrowej 6 VIII 1914 r. do Kongresówki, poprzez działalność w Legionach Polskich, dymisję, stosunek do aktu 5 listopada 1916 r. i udział w Tymczasowej Radzie Stanu, ustąpienie z Rady, kryzys przysięgowy w lipcu i aresztowanie przez Niemców 22 VII 1917 r., powrót z internowania w Magdeburgu 10 XI 1918 r. i — wreszcie — objęcie urzędu Naczelnika Państwa. W dyskusji wzięli udział także inni uczestnicy spotkania.

Na zakończenie obrad głos zabrała Pani Danuta Nemling, absolwentka historii sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, była więźniarka obozu w Ravensbrück, działaczka polonijna i była przewodnicząca Strzechy. Przedstawiła pamiątki po swej matce, która w latach I wojny światowej pracowała jako pielęgniarka w szpitalu wojskowym w Krakowie. W pisanym wtedy pamiętniku znajdują się liczne fotografie, rysunki, wiersze i wpisy rannych żołnierzy Legionów Polskich, w tym pocztówka podpisana przez Józefa Piłsudskiego.

Jerzy Gaul, *Józef Piłsudski and the Polish cause during World War I: a panel discussion and book promotion in Vienna*

Summary

On 5 December 2017, at Scientific Centre of the Polish Academy of Sciences in Vienna a conference entitled „Józef Piłsudski and the Polish cause during World War I” took place. Bogusław Dybaś has spoken about Marshal Piłsudski himself, and Jerzy Gaul presented a source publication comprising an edition of documents from Vienna archives, pertaining to Piłsudski, from 1914–1918. During the panel debate with participation of Jacek Stawiski, Heidi Hein-Kircher and Damian Szymczak, importance of Piłsudski for the Polish cause in 1914–1918 was discussed, and particularly his role in restitution of Poland’s sovereignty.

Słowa kluczowe: Józef Piłsudski, I wojna światowa, Polska (odzyskanie niepodległości), państwa centralne, Legiony Polskie

Keywords: Józef Piłsudski, World War I, Poland (restitution of sovereignty), Central States, Polish Legions